

принцип її роботи. У Женеві Павло Іванович запатентував свій винахід, але за життя за браком коштів втілити в життя його не вдалося. На жаль, як зазначає дослідниця В. Піскун, після смерті Павла Івановича всі його папери і креслення були викрадені невідомими з номера готелю, в якому помер наш земляк [1]. Павло Іванович помер 15 квітня 1925 року (А. Чернов називає датою смерті 17 квітня) у женеvському готелі «Вікторія» після тяжкої хвороби у віці 65 років. В останню путь його проводжали нечисленні українці, які на той час були поряд у далекій від України Швейцарії – родина Бачинських, старий товариш Микола Ге, а також інші неназвані земляки. Його поховали на кладовищі St. Georges, про що 22 квітня повідомила газета «La Tribune de Geneve». У короткій замітці Павла Івановича назвали «видатним українським діячем».

Талант організатора, політичного і державного діяча, невтомного патріота-українця, теоретика і практика боротьби за українську державність підносить постать Павла Івановича Чижевського на гідне місце для пошанування його пам'яті в Україні і на Полтавщині.

Джерела та література:

1. Піскун В. Винахідник вітрової електротурбіни Павло Чижевський : Електронний ресурс. Режим доступу : history.sumy.ua/research/prominent-names.
2. Пустовіт Т. Автором проекту Конституції Української держави в період УНР був уродженець Гадяча Павло Чижевський. Зоря Полтавщини. 2004. № 133. С. 3.
3. Пустовіт Т. Він був депутатом Державної Думи. Зоря Полтавщини. 2003. № 23. С. 4.
4. Солонська Н. Міністр фінансів УНР. Бібліотечний вісник. 1995. № 5. С. 15–18.
5. Чернов А. Павло Іванович Чижевський. Край. 2011. № 1 (81). С. 9–11.
6. Чернов А. «Його життєвим кредо був вислів українського військового психолога Михайла Драгомирова: «Як би тобі погано не було, але пам'ятай, що й ворогові – не мед». Вечірня Полтава. 2010. № 48. С. 19.

УДК 352.07:738](477.53)(091)

ТРАДИЦІЙНА КУЛЬТУРА В СУЧАСНОМУ МИСТЕЦТВІ

Олег Белько
(м. Полтава)

У доповіді йдеться про організаційні заходи Полтавського губернського земства по збереженню та популяризації традиційної культури Полтавщини за посередництвом Кустарного складу Полтавського губернського земства.

Ключові слова: Полтавське губернське земство, Кустарний склад Полтавського губернського земства, фахівці кустарної справи, гончарство.

Негативні явища у сфері народної культури спонукають до вирішення нагальних завдань на науковому й організаційному рівнях, аби можна було вести мову про традиційну культуру, у тому числі народні промисли й ремесла, як важливий чинник соціального й духовного розвитку країни. За доби існування земських органів самоврядування сільське населення було масовою верствою в українській спільноті й за обставин тривалого бездержавного життя залишилася найбільш послідовною, а часом – і єдиним хранителем національної ідентичності.

Осмисленням широкого кола питань пройнявся, й продемонстрував свою відповідальність за ситуацію, обласний з'їзд діячів кустарної промисловості, який відбувся в місті Полтаві (27 вересня – 6 жовтня 1901 року). Під час його роботи проведено широку дискусію за участю провідних фахівців кустарної справи, керівників повітових земських органів, губернської управи, майстрів, з огляду на конкретні проблеми розвитку кустарних промислів та проблематику українського села. Причому велася вона й у форматі окремих творчих груп.

Учасники з'їзду були однакостайні в тому, що назріла потреба в одночасному вирішенні комплексу питань, що стосувалися поліпшення технічного оснащення, наявності грошового або сировинного кредиту, забезпечення збуту виробів, сприяння об'єднанню кустарів (постанова, П. 3) [8, с. 3]. Першочерговим завданням повинно стати утворення земської організації, котра взяла б на себе повну відповідальність за відродження промислів, надала простір для їх дальшого розвитку на доскональній виробничо-економічній основі.

За участю губернської управи в рамках зібрання проведено низку супутніх заходів: виставку-ярмарок кустарної продукції, презентації виробів майстрів народної творчості та інше. Таким чином, представлено учасникам форуму якнайширший спектр кустарно-виробничої привабливості українського села.

Кустарний склад, утворений Полтавським губернським земством, розпочав свою діяльність 1904 року. Для здійснення окреслених заходів губернська управа найняла приміщення з трьох кімнат на Дворянській вулиці [10, с. 73]. На початковому етапі діяльності вияснилося, що виділена площа не забезпечувала обсяги робіт. Завідуючому довелося відмовитися від придбання багатьох виробів, запропонованих кустарями. Однак уже з перших днів роботи склад приковував увагу митців і відігравав позитивну роль у їх творчому зростанні. До завідувача зверталися кустарі й ремісники з різних питань організації власної діяльності, зокрема, отримували замовлення, поради з поліпшення технології виробництва, придбавали матеріали. При постійних стосунках складу з виробниками, деякі з них, набували досвіду, і, на думку управи,

з змогли б працювати викладачами в майстернях. Чималу роль у формуванні їх художніх смаків, досягненні професіоналізму, за переконанням працівників складу, відігравав творчий контакт із випускниками Миргородської художньо-промислової школи імені Миколи Гоголя, які, за направленням, працювали в Опішному у звичайних для гончарів умовах. Виготовляючи різного роду фарби на жорнах, вони познайомили кустарів із багатьма невідомими до цього часу секретами виготовлення кераміки. Деякі із місцевих гончарів, опанувавши прийоми розпису та приготування фарб, почали виготовляти більш вишукані вироби та продавати їх у 5-10 разів дорожче. Художня палітра гончарного промислу помітно вдосконалювалася [5, с. 86]. Управа вживала всіляких заходів аби практично допомогти гончарному промислу. З цією метою при виконанні планів з будівництва використовувала доробки опішненських майстрів, які були рекламовані Кустарним складом. Ними виконані внутрішні і зовнішні фризи, орнаментальні вставки, пічні кахлі та ряд інших архітектурних деталей при спорудженні Будинку Полтавського губернського земства. Роботи виконувалися частково за ескізами професійних художників, часто за самостійними композиційними рішеннями майстрів. Задля цього в серпні 1904 року в Опішному було відновлено діяльність гончарної майстерні, і гончарі змогли за 2,5 місяця виготовити 56 400 одиниць цегли, 986 – квадратних та трикутних полив'яних і вкритих малюнком плиток. З весни 1905 року під керівництвом відомого кераміста Петра Вауліна почали виготовляти для земського будинку полив'яні плитки для інтер'єрів – кількість їх склала 24458 штук, 15 майолікових гербів повітів Полтавщини, 12 майолікових панно для облицювання фасадів, 60 тисяч облицювальної цегли. Мистецької принадності палацу надала продукція славетного майстра-гончаря Івана Гладиревського [12, с. 9].

14 квітня 1905 року земська управа замовила майстрам Мало-Будищанського черепичного заводу виготовити 70 тисяч стрічкової дахівки. В межах Російської імперії такої за якістю черепиці й цегли не виготовляли. Придбавати її за кордоном для губернського земства, через дорожнечу, було недоцільним [13, с. 8-9]. Різнокольорову полив'яну черепицю виготовлено учнями Миргородської художньо-промислової школи імені Миколи Гоголя. Керамічне оздоблення стало для земського будинку найкращою прикрасою. До Опішненської майстерні почали надходити замовлення [3, с. 1072], зокрема, на виготовлення декоративних кахлів для приватних і громадських будинків (Полтавського земельного банку, Київського Куренівського міського училища та ін.) Майстри застосовували у цій новій справі свій досвід і виявляли художній смак [1, с. 26].

Губернське земство зосереджувало особливу увагу на розвиток художньої сторони промислів. Задля цього відкрито відділ етнографії в Природничо-історичному музеї Полтавського губернського земства, експозиція якого поповнилася цінними речами, виготовленими на замовлення Кустарного складу. Аби не брак коштів, експозиційна площа музею значно розширилася б, адже кустарних виробів достойних уваги, для використання у виставковій діяльності музею було багато [9, с. 85]. На думку управи, доцільно було б періодично проводити засідання комісії, в якій обов'язково повинні брати участь художники, таких фахівців при складі двоє, хранителі археологічного, етнографічного відділів земського музею для розгляду кустарної продукції, визначення її художньої вартості, обговорення технічної сторони діяльності виробників, з тим, аби домовитися про наступні замовлення. Оскільки склад був постійною виставкою виробів земських майстерень та шкіл, тому й мав зразки виробів усіх видів кустарної продукції. Особлива увага приділялася розвитку творчих можливостей кустарів-гончарів [7, с. 3].

Виставкова діяльність була однією із ефективних форм роботи складу по збуту продукції. 1907 року Кустарним складом організовано масштабну подію – здійснено 83 відправлення кустарних виробів до: Львова, Санкт-Петербурга, Москви, Києва, Варшави, Харкова, Одеси, Севастополя та інших міст. Було відібрано кращі зразки творчих робіт різних видів народної творчості 1085 майстрів. Особливим попитом користувалися гончарні вироби майстрів Зіньківського повіту [6, с. 134]. Такі заходи були презентаційними: склад найбільшу увагу звертав на укладення реальних угод. Щоб отримати замовлення на товар кустарного виробництва, до прихильників народної творчості застосовувалися найрізноманітніші засоби впливу, аби всіляко їх зацікавити і привернути увагу до кустарної продукції [4, с. 3-4]. Директор Московського Строганівського училища, художник М. В. Глоба, оглянувши Кустарний склад у Полтаві 1907 року, приємно зауважив, що за короткий час досягнуто значного успіху у розвитку українського орнаменту, і загалом, розвитку кустарних промислів [4, с. 3-4]. Щодо опішненської кераміки художник-кераміст О. М. Білоскурський констатував: «Справді, ця опішненська колонія гончарів своїми красивими виробами мусить звернути на себе увагу кожного» [11, с. 41].

Високоякісними і вартісними керамічними виробами вважалися вироби знаних гончарів з Опішного Василя Поросного, Івана Гладиревського, Герасима Гладиревського, із Міських Млинів – Остапа Ночовника, з Миргорода – Івана Бережного, Петра Шумейка, які постійно співпрацювали зі складом і отримували практичну, фінансову, методичну, інформаційну допомогу. Завдяки складу їх імена стали відомими не лише

в колишній імперії, а й на європейських ринках. Зокрема вироби Герасима Гладиревського відзначалися декоративністю розпису, а деякі з них, переважно вази, він прикрашав декоративними узорами. На московській і полтавських виставках був нагороджений медалями, грамотами, подяками. Федір Кариков зі складом працював із 1904 року після закінчення Миргородської художньо-промислової школи імені Миколи Гоголя. До занять гончарним промыслом залучав всю сім'ю, утримував двох учнів, мав щорічний прибуток, в середньому, 800 руб. [2, с. 22-23]. Василь Поросний ремеслу навчався в Опішненській земській гончарній майстерні. Майстер мав річний прибуток 900 руб. [2, с. 26-27]. Петро Шумейко з Кустарним складом підтримував виробничі стосунки із 1908 року. Професійну майстерність він здобув у Миргородській художньо-промисловій школі. У виробництві продукції використовував опішненську глину, реалізовував її через Кустарний склад на суму 400-500 руб. [2, с. 32-33].

Висока технологічна майстерність, досконале знання матеріалу допомагали майстрам знайти раціональне практичне і художньо-декоративне рішення форми і оздоблення керамічних виробів. Життя названих гончарів було досить активне й насичене. Їх творча еволюція була визначеною – вони органічно засвоювали і розвивали те, що відповідало внутрішній потребі, експериментуючи, лише у вирішенні технологічних і художніх завдань. Майстри мали своєрідний яскраво виражений творчий почерк. Кустарний склад Полтавського губерньського земства став стрижнем у формуванні художнього середовища. Працівники складу усвідомлювали свій час, його вимоги, потреби й можливості. Саме це розуміння сучасності скеровувало їх роботу в напрямку оновлення форм, а в ряді випадків – новаторства, насамперед художньо-образного і функціонального.

Отже кустарі, які працювали зі складом вирішували кілька основних завдань: 1) забезпечення матеріалами, які використовувалися в гончарному виробництві (сурик, свинець). Створення умов для використання формувальної маси з сировинних складів, у тому числі гончарних навчальних закладів; 2) практична допомога інструкторів в освоєнні нових технологічних процесів виробництва, нових рецептів полив, виготовленні фарб, поліпшенні художніх особливостей виробів, організації збуту продукції; 3) забезпечення кустарів кредитами; 4) посередництво у запровадженні договірної системи виготовлення гончарних виробів; 5) залучення кустарів до участі у виставкових заходах, створення належних умов для перевезення й експонування виробів; 6) забезпечення гончарів кращими зразками виробів та їх репродукціями.

Хранителями етномистецької спадщини краю є Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського, Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному. На традиціях народного мистецтва виховується учнівська молодь в Колегіумі мистецтв у Опішному. Творчі доробки юних майстрів приковують увагу шанувальників мистецтва.

Збереження і вивчення творчості митців актуально і в нинішній час. Якщо більш пильно придивитися до традиційних ремесел і промислів нашого краю, не лише як до сфери матеріального виробництва, але й носіїв духовних концептів і давніх традицій етносів, це дасть нам можливість краще пізнавати різні світоглядні уявлення українського суспільства.

Джерела і література:

1. Дмитрієва Є.М. Мистецтво Опішні / Є. М. Дмитрієва. – К. : Видавництво Академії архітектури Української РСР, 1952. – Вип. III. – 57 с.
2. Кустарный отдел на Полтавской сельскохозяйственной выставке 1909 года. – Полтава : Электр. тип. Г. И. Маркевича, 1912. – 33 с. : ил.
3. Кустарный склад Полтавского губернского земства // Хуторянин. – 1912. – 18 окт. (№ 42). – С. 1072.
4. Отчет по складу кустарных изделий Полтавского губернского земства за 1907 г. – Полтава : Типография Торгового Дома И. Фришберг и С. Зорохович, 1908. – 23 с.
5. Отчет Полтавской губернской земской управы за 1905 год. – Полтава : Электр. Типо-Литогр. Торг. Дома И. Фришберг и С. Зорохович, 1906. – Вып. I. – 196 с.
6. Отчет Полтавской губернской земской управы за 1913 год. – Полтава : Электр. Типо-Литография Торг. Дома Л. Фришберга, 1914. – Вып. I. – 257 с.
7. Полтавское губернское земство. Отчет по кустарному складу за 1914 год. – Полтава : Электр. Тип. Бр. Попиловых, 1916. – 49 с.
8. Полтавское общество сельского хозяйства. Постановления областного съезда деятелей по кустарной промышленности в г. Полтаве 27 сентября – 6 октября 1901 года. – Полтава : Типо-Литография М. Л. Старожицкаго, 1901. – 19 с.
9. Полтавскому губернскому земскому собранию 50-го очередного созыва Ревизионной комиссии доклад 1914 года. – Полтава : Типо-Литография Л. Фришберга, 1914. – 94 с.
10. Полтавскому губернскому земскому собранию ХLI очередного созыва. Ревизионной комиссии доклад 1905 года. – Полтава : Электр. Типо-Литогр. Торг. Дома Л. Фришберг и С. Зорохович, 1906. – 82 с.
11. Пошивайло О. З досвіду роботи по підтримці й розвитку гончарства Опішні в другій половині XIX – на початку XX століть (Методичні рекомендації). – Опішня, 1989. – 61 с.
12. Ханко В.М. Полтавський палац земства: Передісторія. Будівництво // 100 років Полтавському краєзнавчому музею: Наукові читання: / 26 вересня 1991 р. / : Тези доповідей, каталоги ювілейних виставок. / За ред. Супруненка О.Б. – Полтава, 1991. – 66 с.
13. Ханко Віталій Будинок Полтавського земства. До 100-річчя з часу спорудження // Образотворче мистецтво. – 2003. – № 8. – С. 8–9.